

09

25833

Kalafasvatamine.

Graf Fr. Berg, Saugasteist.

Mõnes paigas Saksimaal (Lüneburger Heide) kõneldakse, et jään talupoeg praegu nii palju enesekasvatatud kalu aastas ära jöõb, kui tema isa, wanaisa ja wana-wanaisa kolme põlwe eluajal näinudgi ei olnud.

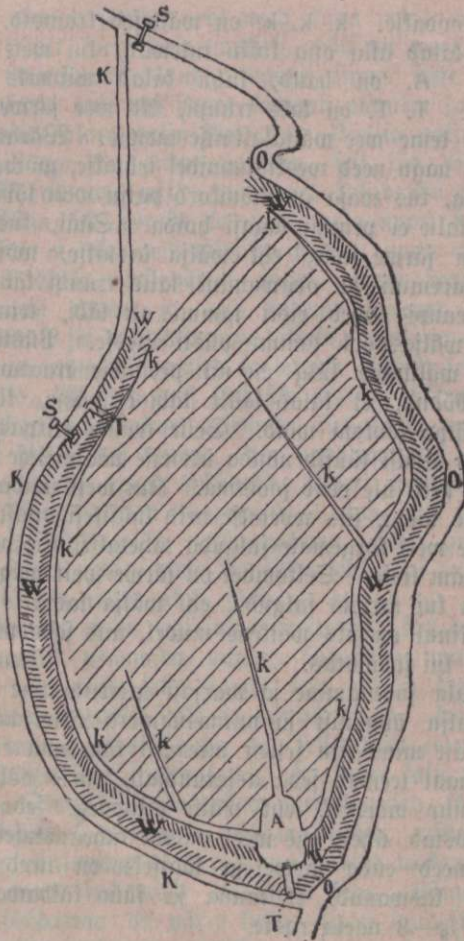
Kalafasvatamine lahtise wee sees ei tule küll liig kalliks maksma, kalapüüdmine lähed aga jarnases wees kalliks, teine asi, kui seda himu pärast tehtakse. Aga juure nooda muretsemine, töörahwa palkamine, ehk jälle ajawiitmine mõrraga, ehk õnnegega püüdes tulewad niipalju maksma, et meie kalafasvatamist suurtes järvedes kõige tululikumaks pidada ei wõi. Järweist ehk jõest on kalu raske kätte saada, ehk paremal korral õnnetaup, sellepärast peab kalafasvatatajal niisugune järv ehk tiik olema, kust tarbekohal kõik wett maha lasta wõib, mis tarwis weesi tase maa pääle üles jultakse. Kui jarnase madala tiigi wett läbi truubi maha lastakse, siis pole kalade kättejaamiseks muud waja teha, kui truubi otja alla üks korn panna. Weesi jookseb läbi korni ja kalad jääwad korni sisse. Kui

üks form kalu täis, pandakse teine form juu, kuni kõik kalad kätte saadakse.

Müüd aga kõneleme kalakasvatamisest korda mööda :

Kõige enne tuleb järve asutamine käsile võtta. Loodud järvest ei saa pea kunagi kraavide läbi kõike wett maha lasta. Järwede põhja on ka ajajookful jagedasti niipalju lima kogunud, et jeda kergesti kuivaks teha ei saa ja selle lima sisse jääb alati hulk kalu kaotjile. Sellepärast on palju parem kalajärve otsekohse kuiva maa pääle teha, kus eunegi hallikas eht oja niipalju wett annab, et sulgude läbi õhukest lausitud järve teha saab. Sawise maa pääl on wõimalik ijegi lumeweest kõigeks suweks tiit üles sulguda. Väikest oja wõib üleni kinni sulguda, kui aga oja wähegi suurem on, siis peab sulgujid wäga kõwasti tegema, sest jõe põhjas on maa weine ja weji hakkab wimaks tammi alt läbi tikkuma.

Kewadel suure wee ajal peab juuresmas ojas liüüsi wäravad lahti wõtma, et weji tammist üle ei woolaks. Sellesläbi läheb aga ka palju kalu kaotji, sest jarnase liüüsi ees, kust kõik kewadine weji läbi pääseks, ei ole wõimalik sõelu ees pidada. Sellepärast on odavam ja igapidi kergem ojatsest wett kraawiga kõrwale käända ja nõnda weji kõrgemalt alla wiia, nõnda selle kraawi ja oja wahel järw wõimalik asutada on. Selkombel on wõimalik ka mitut järve üksteise järele teha, sest kalakasvatamise juures on palju odavam ja parem, sest kalakasvatamise juures on palju odavam ja parem mitut väikest sulgu teha, kui üht suurt. Alamalseisjaw joonistus näitab jarnase järve plaani :

O. O. O. on vana oja. S. S. on faks lüüsi.
 K. K. K. on juur traam, mille fandu järvele wett

juurde toodakse. k. k. k. on väitejed fraavid, mida mööda kalad alla otja kokku tulewad, kui wett maha lastakse. A. on haud, kuhu kalad wiimaks kokku tulewad. T. T. on faks truupi, üks wee järwe jisselastmise, teine wee wäljalastmise tarwis. Wärawatega lüüfifid, nagu need westitammidel tehtakse, wõib ainult jääl teha, kus waja on mõnikord palju wett läbi lasta ja kus kalu ei pruugi tagasi hoida. Sääl, kus wett, ehk kalu järwe jisse, ehk wälja lastakse, wõib seda kõige paremini ja odavamini laud truubi läbi teha. Pool truupi läheb risti tammi alt läbi, teine pool tõuseb wäljaspool tammi püsti ülesse. Püstitseiswa truubi wälimine külg on nii peenikese traatwõrguga finni löödud, et kalad jäält läbi ei pääse, küll aga weji wälja jooksta wõib. Selle truubi festpaigas on väitejed lauast lüüfifid nõnda üksteise pääle jisse seatud, et weji neist üle peab jooksuma. Kui wett madalamaks tahetakse lasta, siis wõetakse neid lüüfifefi otjast wälja, kui jälle wett kõrgemale julguda tahetakse, siis pandakse neid enam jisse. Selkombel on järwe wett väga ferge niipalju kui tarwis julguda, ehk wälja lasta.

Minul on üks wäikene mudel, mis seda paremini jeletab, kui joonistus.

Kala sugutamine ja marjast kaswatamine on aji, mis palju õppimist ja mitmesuguseid järwi tarwitab, mispärast mina siin sellest pikemalt kõnelema ei hakka. Saksamaal teewad seda asjatundjad, päris põllumees, olgu suur mõisnik, ehk wäike talupoeg, seda ei tee, tema ostab ühe, ehk weel parem taheaastaseid kalu, lasteb need enda järwe ja süüfifeks on need nõnda juureks kaswanud, et müüa ja müüa kõlbawad, iga kala $1\frac{1}{2}$ —3 naela raske.

Kui järwe wee sees hääd toitu on, ehk neid weel kääst söödetakse, siis wõib 4—5 naelalisi kalu jaada.

Kõige paremad järwed, ehk tiigid on põldude

wahel olewad lombid, ehk need, kuhu maja ees olewa muru päält weji sisse jookseb, hää on weel, kui ka weidi wirtsawett lauda tagant sinna sisse sattub, niifugusesse tiiki ehk järwe kaswab niipalju loomakesi, et kaladel alati palju süüa on. Üleliia palju wirtsa ei tohi aga ka järwe jooksta, sest siis wõib weji halvaks minna, mille tagajärjel kalad ära jurewad.

Mina ise ostaks ka iga aasta noori karbikalu, aga siin ei ole neid niipalju saada, nagu mul neid tarwis läheks, sellepärast pidin omale wanu kalu Kuramaalt tooma ja neid kudema panema. Külma ilma pärast jäi mul kudemine hiljaks, juuli- ja augustikuuks, ja minu tänawused karbikesed jäiwad sellepärast wäikeseks, ehk neid mul küll üle 60,000 tüki on. Kui nad hästi üle talwe tulewad, siis wõin neid õige odawa hinna eest müüa. Ühe juwe wanune ja sõrme-pikkune karbi poeg müüdatse Meeri mõisas 5 kop. tükk. Mina arwan juuremaid 1 kop. tükk ja wähemaid $\frac{1}{2}$ kop. tükk müüa wõima. Aga praegu ei maksa sest kõnelda, enne kui näha saab, kui palju wäikesi kalu üle talwe alale jääb.

Kui teil kodu ligi mõni lomp on, kus teie karbi kaswatamist proowida tahate, siis küsige minu käest, palju teie neid selle lombi sees wõiks kaswatada. Karbikala on wali sööja ja ruttukaswaja, kui emegi hääd toitu rohkesti saada on, sellepärast ei wõi neid mitte palju ühte järwe lasta, kui suuri kalu tahetakse saada. Järwed on ka wäga mitmesugused, õige halwemad on leete-liiwase põhjaga tiigid, millel rooste sees on, niifugune maa ei anna aastas wakamaa maa päält enam kui mõni 10 naela kalu. Õdige parem karbi söödamaa on päris kuiv, hästi laudasõnnikuga wäetatud, põllumaa, millele ristitheina, ehk wikki pääle on külwatud. Kui ristithein aegjasti enne Saanipäewa ära niidetakse, ja siis weji sinna noore

ristifheina, ehk wiski hädala jisse lastakse, ja niimoodi üks nädal ilma kaladeta wee all hoitakse, siis sigineb jüma sooja wee jisse niipalju wäikefi loomakefi, et kaladel toitu küllalt on. Niijugune wäetatud maa pääl olev järw wõib 100 naela, ehk weel enam kalu ühe watamaa päält anda. Kolme, ehk nelja nädali pärast on kaladel kõit see toit küll pea ära jõõdud ja kui kalakaswataja tahab ühe juwega õige juuri kalu kaswatada, siis peab temal sel ajal teine järw walmis olema, kuhu tema neid kalu jisse lasteb, ehk peab neid täest jõõtma.

Kalade jõõtmine on jellepärast itka palju tergem kui muude foduelajate jõõtmine, et nemad wee jeeft weidi toitu leiawad. Kui neil aga toitu wähe on, siis kaswawad nad ka wähe, ehk ei jugugi, on toitu küllalt, kaswawad ruttu.

Karbikalu wõib mitmejuguise hää toiduga jõõta, nagu kõifugu keedetud, ehk hautatud jahudega, palju parem on küll, kui jahudele natukene liha, jõõn, ehk wägitoiduks juurde lisatakse. Saksamaal, seebiwabrifutes, ehk kus hobuseid tapetakse, kuawatatakse liha ära ja jahwatatakse peeneks. Kui seda lihajahu wiljajahule juurde lisatakse, siis teeb see kalade toitu palju paremaks. Mina proowisin werd jahule juurde lisada ja küpsetajin jelleft päris weretäffijid. Minu karbid jõiwad seda wäga hästi.

Sõõk pandakse kaladele järgmiselt ette: üks laud, paar jalga lai ja ligi kahewõrra pikem, millel 4 kuni 5 tolli kõrged ääred ümber on, et kalad toitu maha ei ajaks, pandakse nii jüganale wee alla, et laua ääre pääl weel 10 ehk enam tolli wett on. Leib, puder, keedetud jahu ehk kõff lõigatakse õige peeneks ja puistatakse selle laua pääle. Kalad harinewad jüma ruttu jõõma käima. Kõõuni noored karbid jõõwad inimeje juuresolekul, aga juuremad on wäga uskmata. Esi-

teks pandakse toitu weidihawal laua pääle, kui see teisel päewal föit ära on söödud, siis pandakse rohkem, ialgi ärgu antagu aga niipalju, et palju üle jääb. See läheb hapnema, wiimaks mädanema ja kalad wõiwad haigeks jääda.

Kui weesi 15—20 graadi soe on, see on nii soe, et enesel hää supelda on, siis on karbitalad väga tulijed ja sööwad uelwõrd enam kui külma ilmaga. Kui weesi alla 10 graadi juhtub, siis sööwad nad väga wähe ja 6—4 graadi wee sees jääwad juba unijeks ja tükiwad jügawasje kohta magama, kus nad föit talwe otja ilma söömata nagu tõhud magawad.

Et Saffamaal ilmad soojemad on, kui meie maal ja suwi ta hästi pikem on, siis kaswawad jään karbitalad ühe suwega juurmaks kui siin. Seda tähele pannes peame selle eest hästi hoolitsema, et sooja ilmaga kaladel alati täiesti süüa on. Arwata 4—5 naela jahu tarwis ära sööta, et üht naela kalaliha juurde saada; kui liha toidui juurde pandakse, siis wõidib juba 2—3 naelast üks nael kalaliha saada. Beri on aga kõige odavam wägitoit siin maal, walmitsehtud werikäff tuleb umbes 2 fop. nael maksma. Kui meie kahe naela käfiga nael kalaliha jaame, siis tuleb see kalaliha 4 fop. nael maksma. Urge arwake aga, et see rehming punktipeält kõige on, aga ta näitab siisgi, et ühti wiljaga, ehk leiwaga söötes, mis omale ta 2 fop. nael maksab, nael kalaliha omal 8—10 fop. maksma tuleb. Sellepärast on küll kõige tulusam järwe põhjas wäetada ja talu selle toiduga sööta, mis ise wee sees kaswab, aga siisgi on wõimalik wiljaga appi tulla, kus toitu wee sees puudub. See on pea niijama nagu elajajõõtnijega, kus ristitkeina nurmel küllalt toitu on, siis on ikka kõige tulusam elajaid selle toiduga kaswatada, kus aga hääd tarjamaad ei ole, siis wõidib ikka wilja abiga hädga rammusaks ajada.

Meie ütlefime, et kõige parem on mitut kaswu järwe walmistada ja kalu fordapidi faks ehk kolm forda järwe jookful teise järwe wiia. Seda ei ole aga kõigil mitte wõimalik teha, kõige wähem wäiksel põllu- pidajal, kellel jarnast järweasemet ei ole, ega ka niipalju wett. Pääle selle peab ka meie maa lühem ja jahedam järwi kala kaswamiist finni, nii et ühe järwega üheforraga nii suuri kalu kaswatada ei saa, kus tarwis oleks, sellepärast waatame nüüd, kuidas ka vähema jõnuga wõimalik on kalakaswatamiist sisse seada.

Üleswene karp kaswab kõige paremini sooja wee sees, sellepärast peab järwine kaswujärw koguni õhufene, lausit olema, et weji päewa käes soojaks lähets. Üks jalga, ehk mõnes paigas faks jalga wett kraawide sees on kõige kohasem.

Agas talwel külmab jarnane järw põhjani finni ja ka kala külmaks ära, sellepärast peab kalakaswatajal teine, sügawam järw olema, kus weji 5—6 jalga sügaw on, ja pääle selle weel weidi wett läbi jookseb. See järw ei pruugi sügugi suur olla, 2 ehk 3 sülda pikuti, nagu harilik linaleotus. Sarnases järwes wõib juba paarjada kala ületalwe pidada, nemad magawad ja ei ärta enne üles, kui weji soojaks lähleb.

Õhufe järwine järw peab ületalwe kuiv hoitama, muudu lähleb järwe põhi liig poriseks. Kellel aga wõimalik ei ole jarnaseid kahesügujeid järwi teha, see wõib järwi järwe alamale murka ühe juurema hana kaewada, nagu meie joonistuse pääl kala haud A. tähendatud on. Sarnase järwe juures lastakse oktobri algul enese järwine järw aegapidi tühjaks, et kõik kalad selle hana sisse kofku tulewad, kuhu nad kõigeks talweks jääwad. Kewadel sulutakse weji jälle aegapidi kõrgets ja kalad ujuvad ije wälja õhufese wee sisse.

